

Recht op barmhartigheid

Zo'n gesprek in je hoofd, meestal 's nachts, waardoor je niet slapen kunt of omdat je toch al wakker lag van het piekeren. Innerlijke strijd. Zo'n gesprek voert Habakuk hier. Althans zo lees ik het. Een gesprek met zijn geweten. Voor Habakuk is het God die spreekt. Een tegenstem. Een tegenover, die hem dingen doet zien die hij liever niet ziet. Hij tobt over een onmogelijk situatie. Onmachtig voelt hij zich tegenover hoe zijn volk in moreel verval is geraakt. Hebzucht, onrecht en eigenbelang alom. Een losgeslagen bende is het, dat volk Juda. Losgeslagen van God, van de afspraken over een samenleving gebaseerd op recht en gerechtigheid. Daarbovenop dreigt ook nog een invasie van de Chaldeeën. (Misschien bedoelt Habakuk daarmee de Babyloniërs die niet veel later Juda binnenvielen en een groot deel van het volk deporteerden. Maar dat doet er nu niet toe.) Punt is dat onze profeet, werkend in de tempel, ongetwijfeld moet gaan spreken, maar hij voelt zich klem tussen al dat kwaad. Habakuk raakt in twijfel: zijn aanklacht van het onrecht dreigt beantwoord worden met een invasie door een agressieve grootmacht. Wat doet God er dan toe, als de mensen er zo'n zootje van maken? Als God zelf de vijand wil sturen om te straffen? Wat zeg je dan over een bevrijdende God, over de troost van God, over het verbond rond die tien woorden van goed leven?

We keken hier naar de film *The Lemon Tree*, over een Palestijnse vrouw met een citroenenboomgaard. Haar nieuwe buurman wordt minister in het Israëliësch kabinet. Voor de veiligheid rond zijn huis moet er iets met die boomgaard gebeuren. Eerst komt er een uitzichttoren met bewaker, dan komen er rollen prikkeldraad, dan een hek en tenslotte de beruchte muur, zeker acht meter hoog. En na rechtelijke uitspraak wordt de boomgaard grotendeels gesnoeid en dus geheel waardeloos. Eigenlijk gaat alles kapot in die film: de boomgaard, de onderlinge solidariteit van de Palestijnen, het huwelijk van de minister, de schoonheid van het landschap. Dan kun je nog denken: dit is maar een film, of, in het echt zal toch geen minister pal naast de grens van Israël en de bezette gebieden gaan wonen... Maar na de film hier, twee weken geleden, werd een e-mail-bericht voorgelezen van Daoud Nassar, een christelijke Palestijn wiens familie op de Westbank een groot stuk land bezit. Dat land is een vredesproject geworden. Op een steen bij de entree staan deze woorden ingekerfd: *we refuse to be enemies* (wij weigeren om vijanden te zijn). De groep Dominicusgangers die over twee weken een reis naar Israël gaat maken, zou bij Daoud Nassar op bezoek gaan, en dan al die olijfbomen planten die u wellicht ook gesponsord heeft. Het e-mail-bericht vertelt dat de Civil Administration (dat is de Israëliësch autoriteit in de Westbank) onlangs op het land van Daoud Nassar is geweest en daar de boodschap heeft achtergelaten dat de familie Nassar daar illegaal woont. Sinds 1919 wonen zij daar. Al bijna 100 jaar tonen papieren en juridische processen aan dat het hun land is. Nassar heeft 45 dagen om hiertegen in beroep te gaan. Om maar eens een van de vele conflicthaarden in de wereld te noemen waar een oplossing niet eenvoudig voor handen blijkt.

De werkelijkheid is weerbarstiger dan we zouden willen en dan een profeet zich zou wensen. Een oproep om het goede te doen blijft in het luchtledige hangen in conflictsituaties waarbij je al blij mag zijn als er een tijdje geen bomaanslagen of ontruiming plaatsvinden. Sommigen van de groep van hier die binnenkort naar Israël gaan, voelen die spanning heel dichtbij komen. 'De rechtvaardige zal leven door zijn geloof', zegt Habakuk, en na hem Paulus en Luther - alsof het zo simpel kan zijn. Daar sta je dan als goedwillende Dominicusganger. Daar sta je dan als profeet Habakuk. De overlevering waar hij en wij ons aan vasthouden stelt zo evident dat het er op aan komt om recht en gerechtigheid te betrachten. De bijbel staat er vol van. In het Oude Testament komt gerechtigheid, en woorden die ermee te maken hebben, wel 450 keer voor. Daarmee is dit een bijbels kernbegrip. Gerechtigheid te doen is de samenvatting van het joodse leerhuis. Om een leefbare wereld. Recht moet gedaan worden aan een ieder die onrecht is aangedaan. Zo simpel is het. Aan wie dan? Aan de weduwe, de wees, de vreemdeling en de arme. 'De heilige vier' worden ze wel genoemd. Tegenwoordig zou je dat kunnen vertalen met degene die een PersoonsGebonden Budget ontvangt,

de werkmigrant, een vluchteling of zij die misbruikt werden of worden. Of gaat uw aandacht uit naar de dakloze, de zieke, de eenzame? Om bescherming en bevrijding van mensen die kwetsbaar en buitengesloten dreigen te worden of al zijn, gaat het in de bijbel, omdat die ander is zoals wij zelf.

En toch komt Habakuk daar deze nacht niet mee rond. Juist dit verlangen naar gerechtigheid maakt de muur van onmacht waar hij zich voor voelt staan alleen maar groter. Want de werkelijkheid is zoveel complexer. Habakuk schetst de dilemma's en de pijn die hij voelt om de impasse die hij in zijn tijd ervaarde. Want wanneer hij Gods hulp vraagt omdat de wettelozen de rechtvaardigen verdringen, omdat het recht wordt verdraaid, schrikt hij zich een hoedje van Gods reactie. De oplossing is eigenlijk een beetje te rigoreus naar het idee van de profeet. God antwoordt dat hij de Chaldeeën zal sturen om dat ontaarde volk eens een lesje te leren. Alsof je de vermoedde kernwapens van Iran inzet om Israël tot de orde te roepen! Ingewikkeld is dat wie of welke groepen kwetsbaar zijn, kan verschuiven door de jaren heen. Waar vóór en tijdens het uitbreken van de tweede wereldoorlog de joden kwetsbaar waren, zijn nu de Palestijnen in de bezette gebieden, van hun land en rechten beroofd, de kwetsbaren geworden. Terwijl je tegelijkertijd in het licht van de Arabische agressie de staat Israël, zelf toch ook een agressor, ook wel weer een kwetsbare kunt noemen. We weten wel wat recht of krom is, maar hoe kom je in alle complexiteit tot actie of solidariteit en met wie? En nog belangrijker, hoe laat je je niet verlammen door al deze nuances en teveel begrip?

Habakuk vraagt zichzelf of zo'n radicale ingreep nu echt de enige manier is, of er geen andere weg bestaat om de situatie recht te zetten. Een andere manier dan oog om oog en tand om tand. Hoort u hem onderhandelen, smeken, en zo met zichzelf in het reine komen omdat hij geen uitweg ziet uit al het kwaad? En dan spreekt de stem van zijn geweten. Dan vraagt hij God om - als er dan toch iets moet gebeuren - vooral zijn barmhartigheid niet te vergeten. 'Maar toon uw barmhartigheid in uw woede' (Hab. 3,2). Niet alleen maar straffen en kwaad met kwaad vergelden. Niet alles vernietigen en zeggen dat ze het aan zichzelf te danken hebben. Wat is gerechtigheid immers zonder barmhartigheid, zonder menselijkheid? Die twee moeten toch met elkaar verbonden zijn? Rechtvaardigheid veronderstelt barmhartigheid. Dat de mens er niet is voor de wet, maar de wet voor de mens. Om samenleven mogelijk te maken.

Uiteindelijk gaat Habakuk in de vorm van die dialoog met God, de strijd met zichzelf aan. Met dát stuk in hemzelf dat duidelijkheid wil. Recht en orde. Dát deel van zijn persoon dat vindt dat er grenzen getrokken moeten worden, muren misschien zelfs, dat als het ware duidelijk wil hebben of het land Israël nu van de Palestijnen of van de Israeliërs is. Als hij op die strepen gaat staan zou hij meegaan in die neerwaartse spiraal van geweld. Zijn geweten spreekt. Erbarmen welt op uit zijn hart. De enige opening biedt barmhartigheid. Barmhartigheid is jezelf even niet op de voorgrond zetten, maar je verplaatsen in een andere mens die net als jij is. Het lost de conflicten van Habakuk's tijd niet op. Het lost de brandhaarden op het wereldtoneel nu niet op. Maar biedt wel een richtsnoer om de menselijkheid hoog te houden. Een anker om niet alleen het hoofd maar ook het hart te laten spreken. We oefenen die compassie hier op zondag, en helemaal in het veertigdagenproject. Ons zingen en stil worden helpt daarbij, zoals ook ons overpeinzen van leven en dood, waardoor we boven de dagelijkse chaos uit bepaald worden bij een groter geheel, dat heel concreet en dichtbij is als we elkaar onze kwetsbaarheid tonen wanneer we de hand ophouden voor een stukje brood. Al onze godsdienstige oefeningen, met barmhartige gerechtigheid als richtsnoer, brengen ons misschien wel bij die tekst op de steen bij de ingang van het land van Daoud Nassar: "wij weigeren om vijanden te zijn". En willen steeds weer zien dat ieder mens een kind van God is.

Mirjam Wolthuis